

Кладкевич Катерина Володимирівна, студ., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0637531772; e-mail: kateidc@mail.ru.

Кладкевич Екатерина Владимировна, студ., экономический факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0637531772; e-mail: kateidc@mail.ru

Kladkevych Kate, stud., Department of economy, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska st., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: 0637531772; e-mail: kateidc@mail.ru.

Нікітіна Олена Вікторівна, асп., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі, Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

Никитина Елена Викторовна, асп., экономический факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

Nikitina Elena, postgraduate, Department of economy, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska st., 333, Kharkiv, Ukraine, 61051. Tel: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

*Рекомендовано до публікації канд. екон. наук, проф. Т.В. Андросовою, канд. екон. наук, доц. О.В. Кот, д-ром екон. наук, проф. В.А. Гросул.
Отримано 01.04.2016. ХДУХТ, Харків.*

УДК 331.108.6-057.87

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Н.І. Єсінова, А.І. Карауш, О.В. Нікітіна

Досліджено суть і сучасний стан трудової міграції в Україні, зокрема динаміку еміграції та імміграції. Визначено структуру трудових мігрантів за гендерною ознакою, віковими групами, рівнем освіти та сферою зайнятості. Досліджено географічну спрямованість і рівень участі різних регіонів України в трудовій міграції, виявлено причини такого розподілу. Проведено аналіз ситуації на ринку праці та відтворення робочої сили в Україні та світі, динаміки рівня безробіття та розміру заробітної плати. Проаналізовано динаміку грошових переказів з-за кордону та їх розподіл за країнами. Доведено вплив цих переказів на добробут сімей мігрантів та економіку країни в цілому.

© Єсінова Н.І., Карауш А.І., Нікітіна О.В., 2016

Здійснено порівняльний аналіз міграційної політики України зі світовою практикою, у тому числі щодо репатріації трудових мігрантів. Запропоновано заходи для покращення міграційної політики в Україні.

Ключові слова: міграція, міжнародна трудова міграція, зовнішні та внутрішні механічні рухи мешканців, ринок праці, мігранти, іммігранти, емігранти, репатріація.

ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В УКРАИНЕ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Н.И. Есинова, А.И. Карауш, Е.В. Никитина

Исследована суть и современное состояние трудовой миграции в Украине, в том числе динамика эмиграции и иммиграции. Определена структура трудовых мигрантов по половому признаку, возрастным группам, уровню образования и сфере занятости. Изучена географическая направленность и уровень участия различных регионов Украины в трудовой миграции, выявлены причины такого распределения. Проведен анализ ситуации на рынке труда и воспроизводства рабочей силы в Украине и мире, динамики уровня безработицы и размера заработной платы. Проанализирована динамика денежных переводов из-за границы и их распределение по странам. Доказано влияние этих переводов на благосостояние семей мигрантов и экономику страны в целом. Осуществлен сравнительный анализ миграционной политики Украины с мировой практикой, в том числе относительно репатриации трудовых мигрантов. Предложены меры по улучшению миграционной политики в Украине.

Ключевые слова: миграция, международная трудовая миграция, внешние и внутренние механические движения жителей, рынок труда, мигранты, иммигранты, эмигранты, репатриация.

FEATURES OF THE INTERNATIONAL LABOUR MIGRATION IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

N. Esinova, A. Karaush, E. Nikitina

The aim of the article is to study systems and geographical features of fixed mechanical migration in the context of local (regional) economic migration; regional differences in the movements of people, tracing their internal structure (interior, interregional and interstate) and analyze current state of migration policy in Ukraine. Migration policy of highly developed EU countries is directed towards the attraction of immigrants, including Ukrainians that increases migration. However, all activities of foreign countries will be useless for a Ukrainian immigrant, if he will have prospects at home as an alternative. If after the stabilization of political situation in Ukraine its economy will develop in such a way that Ukrainian migrant will be able to get a decent salary to provide normal living

conditions for his family, social guarantees, favorable business environment, it will not need to look for low-skilled jobs or work with high injury rate abroad. The most promising in this regard is the development of measures for the repatriation of young people studying abroad, who can use the obtained international practices for doing business in Ukraine. The measures for the improvement of migration policy in Ukraine are offered.

In the article the essence and current state of labor migration in Ukraine, in particular dynamics of emigration and immigration are studied in the article. The structure of migrant workers by gender, age, level of education and employment is specified. The authors investigated geographic focus and level of participation of different regions of Ukraine in labor migration, revealed the reasons for such distribution. The employment situation and the reproduction of labor power in Ukraine and the world, the dynamics of unemployment and wages are studied. The dynamics of remittances from abroad and their distribution by the countries are analyzed. It is proved that these transfers influence the welfare of migrant families and the economy as a whole. The comparative analysis of the migration policy of Ukraine with international practice, including the repatriation of migrant workers is carried out.

Keywords: *migration, international labor migration, both external and internal mechanical movement of residents, labor market, migrants, immigrants, emigrants, repatriation.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність міграційної проблеми пов'язана з вирішенням завдань, що виникають перед державними органами через міграційні процеси, які в межах окремих держав, зокрема нашої, доцільно значити як сукупність суспільно-економічних територіально-міграційних умов. Вони формуються в державно-міграційні комплекси (ДМК) – найвищу ієрархічну територіальну міграційну структуру, яка диференціюється на регіональні (обласні) міграційні комплекси (РМК), локальні (районні) міграційні комплекси (ЛМК) і мікролокальні (поселенські) міграційні комплекси (ММК).

Для України міграційні явища доцільно розглядати під двома кутами зору – соціальним і політичним. Саме соціальні наслідки безконтрольної та масштабної спонтанної міграції є надто відчутними для формування ринку праці, що виявляється в галузевих інфраструктурних перевантаженнях, етнокультурних, світоглядно-політичних та етнорелігійних суперечностях тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічною основою дослідження стали праці економічних географів, економістів, соціологів М. Агафонова, Е. Алаєва, М. Баранського, В. Давидовича, В. Джамана, М. Долішнього, Я. Жупанського, Ф. Заставного, Т. Заславської, С. Ковальова, В. Круля, С. Лаврова, М. Паламарчука, Ю. Пітюренка, М. Пістуна, В. Покшишевського, С. Раковського,

Ю. Саушкіна, І. Табориської, М. Тимчука, О. Хомри, Б. Хорева, О. Шаблія та інших учених про закономірності розвитку міграційних процесів.

Метою статті є вивчення в розрізі локальних (районних) міграційних комплексів економіко-географічних особливостей розвитку стаціонарних механічних міграцій; дослідження територіальних відмінностей рухів населення, простеження їхньої внутрішньої структури (повністю, міжрегіональні, міждержавні) та аналіз сучасного стану міграційної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю розвитку світової економіки нашої епохи є її глобалізація, що проявляється у вільному вилученню капіталів, матеріальних і трудових ресурсів. Міжнародна трудова міграція, масштаби та інтенсивність якої в цих умовах є значними, здійснює перерозподіл робочої сили між країнами, що впливає на ситуацію на ринку праці кожної з них, рівень зайнятості, безробіття, розмір заробітної плати, розподіл доходів. Ураховуючи несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя, і як наслідок – збільшення витрат на пенсії, що негативно впливає на бюджети промислово-розвинених країн, вони будуть стимулювати залучення іммігрантів, у тому числі з України. Водночас, чисельність українців також зменшується, а соціально-економічні умови змушують шукати роботу за кордоном. Таким чином, виникає проблема забезпеченості ринку праці України висококваліфікованими працівниками, що здатні розвивати бізнес і сприяти економічному зростанню України.

Міжнародна міграція – це переселення людей, що залишають країну свого походження або постійного місця проживання, переїзжаючи в іншу країну тимчасово або постійно.

За даними Державної служби статистики України, кількість емігрантів протягом дослідженого періоду поступово зменшується від 76 264 осіб у 2002 р. до 14 517 осіб у 2012 р. На тлі загальної тенденції до зростання в період фінансово-економічної кризи 2008–2009 р. спостерігається спад кількості іммігрантів. Різке зростання спостерігається у 2012 р. – до 76 361 особи.

Дослідження трудової міграції, проведене у 2012 р., виявило 1,2 млн осіб, або 3,4% населення у віці 15–70 років, які працювали або шукали роботу за кордоном. Серед населення працездатного віку частка трудових мігрантів у цьому періоді становила 4,1% (у 2008 р. – 5,1%). Серед загальної кількості трудових мігрантів майже половину (48,5%) становили короткострокові трудові мігранти, понад третину – особи, які повернулися до України, і лише кожен сьомий трудовий мігрант працював за кордоном протягом 12 місяців та більше.

Гендерний розподіл українських трудових мігрантів є таким: чоловіки – 66%, жінки – 34%. Кількість сільських жителів перевищує

кількість тих, хто приїхав із міста (відповідно 54% проти 46%). Середній вік становить 37 років. 65% трудових мігрантів мають повну загальну середню освіту, 30% – вищу освіту (проте половина з них лише базу або неповну вищу освіту).

Рівень участі населення різних регіонів у трудовій міграції та географічна спрямованість також є різними. Найвищою є інтенсивність міграції в західних областях, найнижчою – у центральних. На Сході рівень участі визначається як низький. Такий розподіл пов'язаний із близькістю регіону до державних кордонів чи столиці (як альтернативи міграції) України, історичними зв'язками.

Визначимо основні чинник впливу на міграційні процеси в Україні та світі. У першу чергу обсяг трудової міграції залежить від демографічної ситуації в країні, а саме від забезпеченості ринку праці населенням працездатного віку. За даними Держкомстату, у 2012 році загальна чисельність населення становила 45,5 млн осіб, із них 22 млн осіб (48%) – економічно активне населення у віці 15 – 70 р. і лише 45% були працевлаштовані. Більше половини зайнятого населення – це особи у віці старше 40 років, що свідчить про старіння робочої сили. Несприятлива демографічна ситуація в Україні не сприятиме зменшенню еміграції, а навпаки – збільшенню імміграції. Другим чинником є ситуація на ринку праці, зокрема рівень безробіття та кількість наявних робочих місць. Одним із найбільш важливих чинників є розмір заробітної плати.

За даними дослідження середньомісячний заробіток одного трудового мігранта втричі більше, ніж у середньому на одного штатного працівника, зайнятого в економіці України.

Заробітки мігрантів мають і позитивні наслідки. По-перше, заробітчани отримують роботу, по-друге, зменшується напруга на вітчизняному ринку праці, по-третє, вони здійснюють перекази зароблених коштів своїм родичам, тобто кошті йдуть в економіку України, що у свою чергу підвищує платоспроможний попит. Негативним залишається той факт, що більшість надісланих коштів витрачаються на споживання, і лише в поодиноких випадках інвестують в розвиток бізнесу. Таким чином, рівень заробітної плати – це чи не найважливіший чинник, який сприятиме еміграції українців.

В умовах посилення конкуренції за людські ресурси одним із напрямів міграційної політики багатьох країн стає заохочення повернення на батьківщину співвітчизників. Іноземна політика щодо підтримки співвітчизників за кордоном, зокрема на території України, сприяє втраті Україною своїх громадян у разі гіршої економічної ситуації, ніж у сусідніх державах.

На жаль, в Україні, на відміну від багатьох країн, ресурс репатріації співвітчизників задіяний недостатньо. Хоча сприяння їй

неодноразово декларувалося як один із пріоритетів міграційної політики, не було закону, який визначав би статус репатріантів, державна допомога при здійсненні репатріації та облаштуванні на батьківщині не надавалася. Таким чином, міграційна політика України має бути направленою на залучення іммігрантів (у першу чергу вихідців з України) через співпрацю з діаспорою, здійснення спеціальних заходів, створення спеціального органу виконавчої влади, а також на запобігання еміграційному відпливові через задоволення потреб етнічних меншин, працевлаштування громадян у сусідніх державах як альтернативи переселенню та розвиток транскордонного співробітництва.

Досвід європейських країн показує, що до зворотної міграції трудових мігрантів у країні походження приводить покращення її економічного стану, забезпечення прав людини.

Прогнозувати, як складеться політична ситуація в Україні, навіть на найближчу перспективу важко. Можна стверджувати лише про наявність політичної нестабільності. У разі якщо ситуація не стабілізується, можна очікувати збільшення виїздів за кордон національних меншин з України. Навіть у випадку стабілізації ситуації, урахуовуючи політичні події, які відбулися в Україні з початку 2014 р., можна прогнозувати зменшення кількості мігрантів до Росії, особливо це стосується мігрантів із західних областей. Як альтернативу мігранти можуть обрати країни Європейського Союзу, крім того, цьому сприятиме і спрощення візового режиму.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки й узагальнення. Доведено, що основними чинниками впливу на рівень трудової міграції українців за кордон в умовах європейської інтеграції в сучасній політико-економічній ситуації є демографічна ситуація, рівень безробіття, розмір заробітної плати, міграційна політика, а також політична ситуація в Україні та світі.

На основі аналізу встановлено напрям впливу кожного з чинників на динаміку кількості трудових мігрантів. Так, зокрема, скорочення та старіння населення в країнах ЄС, наявність прихованого безробіття в Україні, проблеми працевлаштування молоді після здобуття освіти, перебільшення розміру заробітної плати в 3–5 разів у країнах ЄС порівняно з Україною, і найвищими рівнями заробітної плати серед усіх країн-реципієнтів українських мігрантів, відсутність конкретних заходів в Україні, спрямованих на репатріацію українців, і натомість наявність таких заходів в іноземних країнах, політична нестабільність в Україні – усе це чинники, які сприяють збільшенню кількості мігрантів до країн ЄС. Підписання Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу також сприятиме збільшенню кількості трудових мігрантів, зокрема за рахунок спрощення візового режиму та сприяння мобільності населення.

Здійснено порівняльний аналіз міграційної політики України та розвинених країн, зокрема країн Євросоюзу. Виявлено відсутність конкретних заходів із репатріації українців як способу збільшення кваліфікованої робочої сили в Україні. Запропоновано напрями здійснення міграційної політики в Україні.

Доведено, що на цей момент найбільший вплив на подальшу динаміку і географічну спрямованість міграції матиме такий чинник, як політична ситуація в країні.

Отже, міграційна політика високорозвинених країн Євросоюзу спрямована на залучення іммігрантів, у тому числі українців, що сприяє збільшенню міграції. Проте всі заходи іноземних країн не матимуть значення для українського емігранта, якщо як альтернативу він матиме перспективи на батьківщині. Якщо після стабілізації політичної ситуації в Україні економіка країни розвиватиметься таким чином, що український мігрант матиме можливість отримати гідну заробітну плату, щоб забезпечити нормальні умови життя для своєї родини, соціальні гарантії, сприятливі умови для ведення бізнесу, у нього не буде потреби шукати низькокваліфіковану роботу чи роботу з високим рівнем травматизму за кордоном. Особливо перспективною в цьому напрямі є розробка заходів для повернення на батьківщину молоді, яка навчається за кордоном і може використовувати отриманий світовий досвід для ведення бізнесу в Україні.

Список джерел інформації / References

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Official website of State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Капітан В. Трудова міграція як аспект проблеми зайнятості в Україні / В. Капітан // Ефективність державного управління. – 2012. – С. 474–481.

Kapitan, V. (2012), "Migration of labor as an aspect of the employment problem in Ukraine", *Efficiency of public administration* ["Trudova mihratsiya yak aspekt problemy zaunyatosti v Ukrayini", *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*], pp. 474-481.

3. Білокудря А. В. Проблеми зайнятості та відтворення робочої сили в Україні / А. В. Білокудря // Управління розвитком. – 2013. – № 14 (154). – С. 42–45.

Bilokydrya, A.V. (2013), "Problems of employment and labor force reproduction in Ukraine", *Development Management* ["Problemy zaunyatosti ta vidtvorennya robochoyi syly v Ukrayini", *Upravlinnya rozvytkom*], № 14 (154), pp. 42-45.

4. Малиновська О. А. Трудові мігранти з України в країнах ЄС та їхні перекази на батьківщину у післякризовий період / О. А. Малиновська, І. П. Майданік // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – С. 125–143.

Malinovska, O.A., Maydaniok, I.P. (2012), "Migrant workers from Ukraine and their remittances to homeland in the post-crisis period", *International Scientific*

Forum: Sociology, Psychology, Pedagogy, Management ["Trudovi mihranty z Ukrainy v krayinakh YeS ta yikhni perekazy na bat'kivshchynu u pisl'yakryzovyyu period", *Mizhnarodnyu naukovy forum: sotsiologiya, psykholohiya, pedahohika, menedzhment*], pp. 125-143.

5. Гнатюк Т. О. Добровільна зворотна міграція: досвід країн ЄС та перспективи України / Т. О. Гнатюк // Наукові праці. – 2011. – С. 22–25.

Hnatyuck, T.O. (2011), «Voluntary reverse migration: EU experience and perspectives of Ukraine», *Scientific works* ["Dobrovil'na zворотna mihratsiya: dosvid krayin YeS ta perspektyvy Ukrainy", *Naukovi pratsi*], pp. 22-25.

Єсінова Ніна Ігорівна, канд. техн. наук, доц., кафедра економічної теорії та права, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rambler.ru.

Есинова Нина Игоревна, канд. техн. наук, доц., кафедра экономической теории и права, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rambler.ru.

Yesinova Nina, PhD. Sc. Associate Professor, Department of economics and law, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska Str., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: (057)349-45-53; e-mail: nisata@rambler.ru.

Карауш Анна Ігорівна, студ., економічний факультет, Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0963479954; e-mail: annakaraush@ukr.net.

Карауш Анна Игоревна, студ., экономический факультет, Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 09634799543; e-mail: annakaraush@ukr.net.

Karaush Anna, stud., Department of Economy, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska Str., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: 0963479954; e-mail: annakaraush@ukr.net.

Нікітіна Олена Вікторівна, асп., Харківський державний університет харчування та торгівлі. Адреса: вул. Клочківська, 333, м. Харків, Україна, 61051. Тел.: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

Никитина Елена Викторовна, асп., Харьковский государственный университет питания и торговли. Адрес: ул. Клочковская, 333, г. Харьков, Украина, 61051. Тел.: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

Nikitina Elena, postgraduate, Kharkiv State University of Food Technology and Trade. Address: Klochkivska Str., 333, Kharkov, Ukraine, 61051. Tel.: 0632451405; e-mail: n_radevich@mail.ru.

Рекомендовано до публікації канд. екон. наук, проф. Т.В. Андросовою, канд. екон. наук, доц. О.В. Кот, д-ром екон. наук, проф. В.А. Гросул.

Отримано 01.04.2016. ХДУХТ, Харків.